

Olli Marttilan Tansanian trilogia

upeaa luontoa, villieläimiä ja perinteistä Afrikka-kuvaa

Olli Marttila, Norsuja tiellä! Tammi, Helsinki 2002. 382 s.

Olli Marttila, Suuri Savanni. Auris, Joutseno 2003. 448 s.

Olli Marttila, Afrikan arkki. Auris, Joutseno 2004. 224 s.

Tapani Tyynelä

Joensuun yliopisto / metsätieteellinen tiedekunta

Olli Marttilan Tansanian trilogian muodostavat pääteos, käsikirja *Suuri savanni* (2003), muistelmateos *Norsuja tiellä!* (2002) ja luontokuvakirja *Afrikan arkki* (2004). Kokonaisuutena trilogialle ei löydy vertaista suomalaisista kehitysmaiden matkaoppaista, joita on julkaistu yhä kiihtyvällä tahdilla (esim. Kalliola ja Nummelin 2001, Pyhälä 2005, Salo ja Sääksjärvi 2005). Trilogiaa ei ole käännetty muille kielille, vaikka *Suuri savanni* on perusteellisin käsikirja mitä Tansanian avainluontokohteista on koskaan julkaistu. Tarpeeseen kirjat ovat kuitenkin tulleet, sillä suomalaisten matkailijoiden määrät Tansaniassa ovat lisääntyneet huimasti: vuonna 2002 oli 2630 matkailijaa ja vuonna 2005 jo 6012 (Satu Santalan haastattelu). Esimerkiksi Kaukomatkatoimisto Olympian Tansanian pakettimatkalaisista ainakin puolella on jokin trilogian kirjoista mukana ja niitä myös käytetään ahkerasti tietojen tarkistamiseen (Susanna Ahokkaan haastattelu).

Tämä artikkeli esittelee Olli Marttilan Tansanian trilogian teosten sisältöä arvioimalla niitä sekä matkaoppaina että lukukokemuksina. Lisäksi pohditaan trilogiaa osana Afrikan kuvaamisen perinnettä. Tavanomaisesta kirja-arvostelusta poiketen artikkelissa on käytetty aineistona myös asiantuntijoiden haastatteluja ja lukuisia muita kirjallisuuslähteitä.

Suuri savanni –verraton safarimatkaopas

Tansanian kansallispuistoja ja muita avainsuojelualueita sanoin ja kuvin esittelevä *Suuri savanni* käyttää pääasiaan eli suojelualueiden kuvaamiseen yli 300 sivua. Tansanian 12 kansallispuistoa ja 5 muuta tärkeää suojelualuetta muodostavat vankan pohjan turismiteollisuudelle ja kukin niistä tuleekin perusteellisesti esitellyksi. Pohjois-Tansanian kohteet (Kilimanjaro, Serengeti, Ngorongoro, Arusha, Manyara ja Tarangire) ovat matkailulle tärkeimpiä, joten niitä voisi

esitellä enemmän suhteessa muihin. Marttila on kuitenkin halunnut tehdä tunnetuksi myös syrjäisempiä puistoja. Esimerkiksi Ruahan kansallispuistossa toimiva matkailuyrittäjä ei kuitenkaan muista koskaan majoittaneensa suomalais-turisteja safarileirissään (Silvia Ceppi-Foxin haastattelu).

Kirjan tiiliskivimäisyys vähentää sen käyttömukavuutta matkoilla ja lisää myyntihintaa. Sen paino (1.3 kg) on peräti kymmenen kertaa enemmän kuin Johnsonin (2003) Selousin suojelualueen oppaan. Siksi kirjaa kannattaisi ehkä tiivistää ennen sen kansainvälistä levitystä. Opuksen lopussa oleva lajiluoppi on suomalaisturistien kovassa käytössä (Susanna Ahokkaan haastattelu), mutta ainakin eri puolille kirjaa kevennyksiksi sijoitetuista “Knopeista” ja “Hurjista jutuista” löytyisi karsittavaa. Alkuosassa on tärkeää asiaa Tansaniasta, savannista, safareista ja luonnonsuojelusta. Suojelualueiden säilymisen suurin ongelma liittyy paikallisväestön kontrollointiin, jatkuvasti lisääntyvään salametsästykseen sekä kaikenlaiseen puistoja näivettävään toimintaan (laiton puunkaato, karjanlaidunnus ja hallitsemattomat kulotukset). Kirjailijan mukaan tästä ei voi kuitenkaan syyttää yksin paikallisväestöä, joka ei köyhissä oloissaan pysty miettimään luonnonsuojeluaatteita (Olli Marttilan haastattelu).

Ota luontokuvat ja juokse!

Norsuja tiellä! on intensiivisyytensä ja työn realistisuuden kuvaamisensa ansiosta tähän saakka paras suomalainen muistelmateos Itä-Afrikasta. Pitkän yhteisen kehitysapu- ja lähetystyöhistorian vuoksi suomalaiset ovat kirjoitelleet muistelmia Tansaniasta Namibian ohella enemmän kuin muista Saharan eteläpuoleisen Afrikan maista. Jotkut (esim. Smedjebacka 1976, Airas 1980, Aro 1991, Pasanen 2000, Swantz 2002, 2003 ja 2004) ovat toki olleet kiinnostavia myös muille

kuin lähetystyön historiasta kiinnostuneille. Tätä taustaa vasten lukee mielellään Marttilan korutonta tarinaa yksinäisen sankarin taipaleesta kohti suurta tavoitettaan, Tansanian kansallispuistokirjaa.

Muistelmateoksessaan Marttila on alituisen kiireen ja huolien piinaama mies. Vain joskus kansallispuiston kauniissa auringonlaskussa hän pysähtyy huokaisemaan olevansa varsin etuoikeutettu ihminen. Muuten *Norsuja tiellä!* kuvaa kiihkeää rallia kansallispuistosta toiseen sekä pikataipaleilla sattuvia esteitä, joita aiheuttavat oikkuileva auto, hankalat viranomaiset sekä kiinnipitäminen tiukasta budjetista ja aikataulusta. Missään vaiheessa meno ei ole afrikkalaisen tyyliin huolettoman rentoa, mutta ehkäpä juuri tämän omapäisen tinkimättömyytensä vuoksi Marttila onnistuuikin tavoitteessaan. Sellainen asenne luo kuitenkin väistämättä konflikteja kiireeseen tottumattomassa kulttuurissa, joihin Afrikan tutkijan täytyy vain tottua tai muuttaa asennettaan. Kuraisimmillaan Marttila apupoikineen on Saadanissa Intian valtameren äärellä, kun takana on safaria kuusi viikkoa ja 7000 kilometriä. Yksi huippuhetkistä on safarin aikana tavattu Mkomazin puiston legendaarinen itsevaltiainen, amerikkalainen Tony Fritzjohn, jonka “koko olemus kaikkine kolhuineen luo kuvaa piintyneestä viidakkomiehestä”.

Kirjan alkuosaa hallitsee “maailman safaripääkaupungissa” Arushassa kaksi kertaa sattunut kameran ryöstöyrittäminen ja siitä toipuminen. Siitä hän voi toki syyttää vain itseään, sillä kameran kanssa ei kannattaisi lenkkeillä ihan kaikkialla, ei ainakaan Arushan varmimmassa ryöstöpaikassa Themijoen varressa. Runsaan neljän kuukauden työskentelyn jälkeen Marttila palaa hengähtämään Suomeen ja toteaa sivulla 243: “Ymmärrän, että jatkuva paineen alla eläminen, se kalvava tunne joka kytkeytyy ryöstöjen pelkoon ja hengenmenetyksen uhkaan, kehittää huonosti ihmismieltä”. Vajaan kahden kuukauden kuluttua hänen kuntonsa on kuitenkin palautunut, valokuvat valmistettu ja lupapaperit kunnossa Tansanian paluuta varten. Toisenkin työjakson aikana hän kokee paljon vaikeuksia, mutta saa myös onnistumisen elämyksiä.

Pelkistetyn kaunis Afrikka-kuva

Afrikan arkki on kauneimpia kuvakirjoja mitä Itä-Afrikasta on koskaan julkaistu. Erityisesti se sopii omien Afrikan matkojen muisteleamiseen ja Nummelinin (2005) mukaan “herättää kaipuun päiväntasaajan aurinkoon”. Hehkuvien kuvien lisäksi teoksessa on 25 tekstisivua, joista noin puolet kertoo mielenkiintoisesti kirjailijan omista safarikokemuksista ja loput muiden eurooppalaislähtöisten henkilöiden tekemisistä Itä-Afrikassa. Jälkimmäisistä heijastuu Marttilan suuri kunnioitus näitä luonnonsuojelun ja tutkimuksen uranuurtajia kohtaan. Afrikkalaiset ihmiset pääsevät esiintymään vain kirjan lopussa olevissa maasai-kylän kuvissa.

Toinen asia on, miten realistinen kuva tämän vuosituhannen Tansaniasta trilogiassa annetaan. Suomalaistutkijoista Erkki Vettenniemi (2004) vastustaa kiivaasti luontokirjojen pelkistettyä Afrikka-kuvaa, jossa majesteettisesti käyskentelevät eläinlaumat kulkevat halki savannin kirkkaassa päiväntasaajan auringossa. Hänen mielestään on väärin, että tässä typistyneessä mielikuvassa afrikkalainen ihminen koetaan häiriötekijäksi, “ellei hän sitten ole aina niin eksoottinen masai, joka voidaan hyväksyä kuvaruudun reunaan, keihäaseen mielteliäänä nojaamassa” (Vettenniemi 2004). Myös kirjallisuustutkija Olli Löytty (1997) kritisoi Afrikan kuvaamista pimeyden maanosaksi, jossa AIDS-dokumenttien kuvat persoonattomista potilaista muistuttavat Greenen (1961) *Loppuunpalaneen* spitaalisia ja jonka sisällissotien uutispätkissä näkee *Tarzanin seikkailujen* (Burroughs 1990) ja Conradin (1981) *Pimeyden sydämen* pomppeivia ja pyöriväsilmäisiä viljejä. Missään tapauksessa Marttilan trilogia ei muuta suomalaisten vanhaa tuttua mielikuvaa Afrikasta ja afrikkalaisista.

Itä-Afrikassa asuu suurten villieläinten lisäksi kymmeniä miljoonia aivan tavallisia rehellisiä ihmisiä, joiden mieleenkään ei tulisi varastaa valkoisen miehen kameraa tai tappaa häntä. Siellä on myös joitakin maailman parhaista kansalaispuistoista ja niiden kuvaamisessa Olli Marttila on mestari. Myös trilogian kaupallista menestystä lähes loppuunmyytyineen 3000 kappaleen painoksineen voidaan pitää aikamoisena saavutuksena. Annettavaa olisi varmasti laajemmallekin yleisölle, mutta etenkin tietokirjallisuuden alueella murtautuminen Suomesta maailman markkinoille on äärimmäisen vaikea kysymys (Olli Marttilan haastattelu).

Haastattelut

Lähetystöneuvos Satu Santala, Suomen suurlähetystö, Dar es Salaam, 25.5.2006
Matkaopas Susanna Ahokas, Kaukomatkatoimisto Olympia, 16.5.2006
Matkailuyrittäjä Silvia Ceppi-Fox, Mwangusi Safari Camp, Ruaha NP, 11.5.2006
Kirjailija Olli Marttila, Auris, 10.5.2006

Kirjallisuus

Airas, Erkki. (1980). Afrikka lumosi minut. Kirjapaja.
Aro, Sirkka. (1991). Sadan päivän safari. Vaikutelmia Keniasta, Tansaniasta ja Ugandasta. RV-kirjat.
Burroughs, Edgar Rice. (1990). Tarzan of the Apes. Hammondsworth. (Alk. 1913).
Conrad, Joseph. (1981). Pimeyden sydän. Otava. (Alk. Heart of Darkness 1902).
Greene, Graham. (1961). Loppuunpalanut. Tammi.
Johnson, Phyllis (ed.). (2003). Selous Game Reserve. Ministry of Natural Resources and Tourism, Wildlife Division.
Kalliola, Iiris ja Nummelin, Matti. (2001). Kaukomatkaajan luontoharmeja. Tammi.
Löytty, Olli. 1997. Valkoinen pimeys. Jyväskylän yliopisto.

- Marttila, Olli. (2002). Norsuja tiellä! Vuosi Tansaniassa. Muistelmateos. Tammi.
- Marttila, Olli. (2003). Suuri savanni. Tansanian kansallispuistot ja muut avainsuojelualueet. Käsikirja. Auris.
- Marttila, Olli. (2004). Afrikan arkki –Tansania. Luontokuvakirja. Auris.
- Nummelin, Matti. (2005). Luonnon suojelua kuvilla. Olli Marttilan Tansania-kirja herättää kaipuun päiväntasaajan aurinkoon. Helsingin Sanomat 16.4.2005.
- Pasanen, Leena. (2000). Doktorin lapset. Suomen Lähetysseura.
- Pyhälä, Merja. (2005). The matka: Omin päin kaukomaille. Tammi.
- Salo, Matti ja Sääksjärvi, Ilari. (2005). Andeilta Amazoniaan. Otava.
- Smedjebacka, Henrik. (1976). Tansaniasta tuli kutsu. Suomen Lähetysseuran työosuus 1948-1973. Suomen lähetysseura.
- Swanz, Marja-Liisa. (2002). Omaa tietä etsimässä. Suomen Lähetysseura.
- Swanz, Marja-Liisa. (2003). Tie vei Tanganjikaan. Suomen Lähetysseura.
- Swanz, Marja-Liisa. (2004). Aikani Afrikassa. Gummerus.
- Vettenniemi, Erkki. (2004). Afrikkalainen maisema. Hiidenkivi 4/2004.